

**ВОНА ВКАЗАЛА ДО НАУКИ ШЛЯХ: ПРО СПІВПРАЦЮ
З БІБЛІОГРАФОМ І БІБЛІОТЕКОЗНАВЦЕМ
МАРІЄЮ АНДРІЇВНОЮ ВАЛЬО**

Маргарита Кривенко

*науковий співробітник науково-дослідного відділу історичних колекцій
ЛННБ України ім. В. Стефаника, канд. іст. наук*

*Висвітлено багаторічні дружні взаємини та творчу співпрацю з
Марією Вальо в ділянці бібліографії та бібліотекознавства.*

Ключові слова: *Марія Вальо, бібліографія, бібліотекознавство.*

*Friendly long time academic relations and creative cooperation with Maria
Valyo in the sphere of Bibliography and Library Science are presented in
the article.*

Keywords: *Maria Valyo, Bibliography, Library Science.*

*Освещены многолетние дружественные взаимоотношения и твор-
ческое сотрудничество с Марией Вальо в области библиографии и
библиотековедения.*

Ключевые слова: *Мария Вальо, библиография, библиотековедение.*

На початку 2014 р. мені випала нагода, честь і приємність до-
лучитися до створення біобібліографічного покажчика, присвяче-
ного Ірині Вільде, який Марія Андріївна Вальо почала укладати
та, на жаль, не встигла завершити.

Рецензування праці Марії Андріївни, яке я здійснювала на про-
хання співукладача цього видання Маріанни Мовної, навіяло та якое-
сь особливо увиразнило спогади про Марію Вальо як цікаву і розумну
жінку, талановиту багатогранну особистість; надихнуло розповісти
про наші багаторічні дружні взаємини і творчу співпрацю, дотри-
муючись поради мудрих світу цього: за все, що тобі вдалося зро-
бити у цьому житті, треба дякувати Богові та людям [5, с. 124].

Добре пам'ятаю нашу першу зустріч і розмову в стінах
Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, яка відбулася
на початку червня 1996 р. Дата запам'яталася, оскільки Марія
Андріївна повернулася тоді після похорону Василя Дмитровича

Симана* (помер 4.06.1996 р.). Саме в той період (травень–червень), уже не один рік поспіль бібліографи трьох бібліотек Львова, що володіли найбільшими масивами іноземної преси, Валентина Чорній з ЛНБ ім. В. Стефаника, Зеновія Домбровська (НБ ЛДУ ім. І. Франка) та автор цих рядків від Львівської державної обласної універсальної наукової бібліотеки (ЛДОУНБ) готували разом «Зведений покажчик періодичних видань зарубіжних країн, які одержали наукові та науково-технічні бібліотеки м. Львова в ... р.». Очевидно, від Валі Чорній Марія Андріївна вперше дізналася про мою роботу над бібліографічною персоналією колишнього багаторічного директора Львівської іноземної бібліотеки (з 1976 р. реорганізованої у відділ літератури іноземними мовами ЛДОУНБ), вченого полоніста-богеміста Івана Лозинського** і виявила бажання зустрітися.

* **Симан Василь Дмитрович** (03.09.1938 – 04.06.1996, м. Дубляни Жовківський р-н Львівська обл.) — бібліотекар та бібліограф. У 1966 р. закінчив Харківський державний інститут культури за спеціальністю бібліотекар та бібліограф вищої кваліфікації. З 1976 р. працював головним бібліотекарем відділу обслуговування читачів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника; з 1980 р. — перший завідувач сектору реставрації книг ЛНБ ім. В. Стефаника. З 1992 р. — директор Львівської державної обласної універсальної наукової бібліотеки [23, с. 320].

** **Лозинський Іван Миколайович** (01.05.1927, с. Ляшки Муровані, нині с. Муроване Старосамбірського р-ну Львівської обл. — 23.07.1992, Львів, похований у рідному селі) — український літературознавець, бібліограф. У 1946–1951 рр. навчався на слов'янському відділенні філологічного факультету Львівського університету. Від 1952 р. — в аспірантурі при Інституті суспільних наук АН УРСР у Львові за спеціальністю «історія польської літератури» під керівництвом проф. І. Свенціцького. Від 1957 працював бібліографом Львівської бібліотеки іноземної літератури, яку згодом і очолив; від 1976 (після реорганізації бібліотеки) — зав. відділу літератури іноземними мовами Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки. Автор понад 400 публікацій українською, російською, польською, чеською мовами. Досліджував літературу європейських народів, насамперед слов'ян (чехів, словаків, поляків, болгар, сербів). Кілька ґрунтовних розвідок присвятив І. Огієнкові та проблемі книгодрукування в Україні, а також своїм учителям — І. Свенціцькому та С. Масляку. В його доробку — бібліографічний посібник «Львівський період життя і творчості Тадеуша Бой-Желенського» (Львів, 1984); вступні статті до покажчиків: «Стефан

Зав'язалася цікава та предметна розмова про І. Лозинського, з яким Марія Андріївна була особисто знайома; на його запрошення не раз брала участь у заходах, що проводила «іноземка»*.

Марія Андріївна була добре обізнана з науковим доробком Івана Лозинського, шанувала його як науковця та цінувала його внесок у розвиток слов'янознавства. Адже ще з кінця 1970-х років сама трудилася над укладанням бібліографії польської літератури, опублікованої в Україні у XIX ст. — 1980 р. Цей покажчик увійшов до четвертого тому, виданого в 1991 р., п'ятитомної бібліографічної праці «Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті», підготованої в Інституті літератури ім. Т. Шевченка у Києві під керівництвом акад. Г. Д. Вервеса [27].

Вона щиро раділа, що буде зібрана і представлена друкована спадщина Івана Миколайовича (а це — понад 400 позицій), на основі якої можна буде скласти уяву про життєвий та творчий шлях цієї працелюбної людини, талановитого літературознавця-славіста, дослідника нашого краю. І з невідомою готовністю взялася допомогти колезі з іншої бібліотечної установи, до того ж іноземного філолога за освітою, підготувати це видання вчасно і бібліографічно грамотно. Уважно переглянула зроблене; висловила свої міркування щодо структури і змістового наповнення майбутнього видання; підказала, що варто ще врахувати; сприяла у пошуках потрібних матеріалів.

Нині, з віддалі часу, я особливо ціную і добре розумію, як багато важить мудра порада і толерантне ставлення досвідченого наставника

Жеромський в Українській РСР» (Львів, 1968), «Т. Г. Шевченко в німецьких перекладах та критиці (1843–1917)» (Львів, 1968), «Данте Аліг'єрі в Українській РСР» (Львів, 1970), «Владислав Броневський в Українській РСР» (Львів, 1971), а також дослідження «Польські фразки» (Київ, 1990; з передмовою і примітками І. Лозинського). Автор гасел в УЛЕ, УРЕ, Радянської енциклопедії історії України, Шевченківському словнику. У 1970-х рр. — член редколегії та дописувач журналу «Українське слов'янознавство». Брав участь у славістичних наукових конференціях, конгресах, симпозіумах [7; 10].

* Збереглася, наприклад, фотографія з літературного вечора, присвяченого 70-літтю від дня народження Бертольда Брехта у 1968 р., на якій зафіксовано участь Марії Андріївни як дослідниці творів німецького письменника та театральних постановок його творів на сценах Львова [3].

для науковця-початківця. Адже то був мій перший (дебютний), так би мовити, фаховий показчик, під неофіційним керівництвом професіонала-бібліографа (участь Марії Андріївни у ньому не зазначено). При укладанні попередніх бібліографічних персоналій — галицької родини Масляків, з якої походив перший директор іноземної книгозбірні художник Омелян Масляк (Львів, 1995), та мистецтвознавця Василя Гудака (Львів, 1996) — доводилося самотужки здобувати теоретичні й практичні бібліотечно-бібліографічні знання.

Показчик вийшов у 1997 р. [6] до 70-річчя від дня народження І. Лозинського та 50-річчя створення Львівської іноземної книгозбірні. У жовтні того ж року, з нагоди цих двох подій в ЛДОУНБ відбулася Міжнародна наукова конференція, на якій була присутня й М. А. Вальо. Презентуючи показчик [15], я, зокрема, зазначила, що до нього не увійшли гасла, які Іван Лозинський підготував до Шевченківського словника, через відсутність доказів їх авторства. Пригадую, як після завершення конференції підійшла Марія Андріївна і з властивою їй доброзичливістю зауважила, що гасла ці варто було відобразити в показчику, оскільки достатньо було покликатися на архівний документ — список публікацій, який власноручно склав І. Лозинський.

Забігаючи наперед, хочу зазначити, що це упущення я ліквідувала: у статті «Славістичні дослідження Івана Лозинського» (2000) вперше оприлюднила «всі біограми діячів (13), автором яких був дослідник у Шевченківському словнику» [16, с. 315].

На цьому наші контакти з Марією Андріївною не припинилися; навпаки, я відчувала її постійну увагу, прихильність і приязнь, що було стимулом, додавало сил і віри у правильності обраного професійного шляху. Вона радила серйозно займатися науковою роботою, зокрема продовжити вивчення друкованої спадщини І. Лозинського, висвітлення його ролі у дослідженні слов'янських літератур; а також стати членом НТШ і брати активну участь у діяльності Комісії з книгознавства та бібліографії Товариства (роботі в ній сама віддавала чимало сил, енергії, знань).

Саме Марія Андріївна залучила мене і до участі у Міжнародних славістичних колоквиумах, які проводить Інститут славістики ЛНУ ім. І. Франка (на яких вона була бажаною учасницею). Завдяки її порадам я почала писати статті до словника «Українська

журналістика в іменах», переважно про тих науковців, чії бібліографічні персоналії уклала (І. Лозинського, С. Масляка, Н. Копистянської, А. Содомори, О. Паламарчук та ін.) [9; 11-13; 18]. Про І. Лозинського були також підготовлені публікації в інших наукових виданнях [8; 14].

Не могу не згадати з вдячністю Марію Андріївну й за те, що саме з її ініціативи та за активного сприяння був реалізований спільний науковий проект Відділу літератури іноземними мовами (ВЛІМ) ЛДОУНБ та Інституту славістики ЛНУ ім. І. Франка, присвячений лужицьким сербам — найменшому слов'янському народові, який проживає на сході Німеччини. Під назвою «Сербська Лужиця у Львові» у 2001 р. побачив світ зведений каталог книг із сорабістики, які зберігаються в бібліотеках та приватних колекціях Львова, і яким у ВЛІМ ЛДОУНБ була започаткована серія видань «Бібліотечні та приватні колекції Львівщини» [26]. Задум створення такого каталогу виник у зв'язку з однойменною виставкою, розгорнутою у ВЛІМ ЛДОУНБ в рамках VIII Міжнародного сорабістичного семінару «Лужиця — вік ХХ: історія, мова, культура, взаємозв'язки». На цьому авторитетному форумі, що проходив в ЛДУ ім. І. Франка в жовтні 1999 р.^{*}, я слухала доповідь Марії Андріївни «Україніка в сорабістичній бібліографії» [4].

Виставка виявила і продемонструвала, що внаслідок 150-літніх неперервних культурних контактів і взаємозв'язків між Сербською Лужицею та Україною у Львові (а Львівський університет ще з повоєнних років став єдиним науковим осередком, навколо якого об'єднуються вчені — сорабісти України) зібрано великий масив різножанрової літератури з історії, сучасності, мови, красного письменства, духовної культури цього західнослов'янського народу — (за твердженням проф. В. А. Моторного) «найповнішу і найбільшу збірку серболужицьких книжкових видань, серед яких є й цінні раритети» [20].

З метою привернення уваги широкого кола читачів до творів цієї тематики і заохочення до користування цими зібраннями; сприяння дослідникам у галузі сорабістики та міжслов'янських взаємин, Марія Андріївна запропонувала не обмежуватися лише

* Її огляд роком пізніше був опублікований у збірнику матеріалів цієї конференції «Питання сорабістики» [22].

друкованим каталогом цієї виставки, а підготувати довідник, який би удоступнив інформацію про наявність лужицької книги і видань, що презентують Сербську Лужицю, в інших львівських бібліотечних зібраннях і приватних колекціях. І, як попереднього разу, зголосилася допомогти — посприяти в опрацюванні сорабістики у фондах ЛНБ ім. В. Стефаніка. Вона познайомила мене з тодішньою зав. відділу систематизації Аліною Василівною Сахаровою, з допомогою якої вдалося досить оперативно виявити і зареєструвати в каталозі різномовну друковану збірку про Лужицю, що нині зберігається у сховищах Львівської академічної установи.

Видання охопило 1 049 назв книг з дев'яти основних львівських бібліотечних зібрань та приватних книгозбірень діячів науки і культури. Крім, ВЛІМ ЛДОУНБ (власника найбільшої серед бібліотек міста колекції серболужицьких видань) та ЛНБ ім. В. Стефаніка, сюди увійшли збірки НБ та кафедри слов'янської філології ЛНУ ім. І. Франка. Серед особистих колекцій — проф. К. К. Трофимовича (найчисленніша серед приватних), В. А. Моторного та ін. Окрім передньої статті проф. В. Моторного «Лужицька книга в Україні, або «три хвили» в розвитку української сорабістики», видання містить цікаві розвідки про окремі з них, зокрема про сорабістичну колекцію Володимира Лучука.

Презентація каталогу на IX Міжнародному сорабістичному семінарі в 2001 р., за словами його учасників, стала важливою подією цього наукового форуму [21, с. 131]. Саме ж видання отримало схвальні відгуки сербських науковців [28; 29].

На початку 2000-х років наше спілкування з Марією Андріївною було особливо інтенсивним. Я тоді уклала декілька біобібліографічних покажчиків [1; 24; 25]. Попри свою постійну зайнятість (мене завжди захоплювала її працездатність, вимогливість до себе, наукова активність) Марія Андріївна погодилася прорецензувати ці роботи, хоча мала з ними чимало клопоту через мої «ноу-хау».

Наприклад, у довіднику Андрія Содомори, аби читачеві одразу допомогти усвідомити всю багатоплановість та масштабність діяльності автора персоналії, було вирішено подати своєрідне «Дерево творчості Андрія Содомори», «віти» якого графічно відображають різні аспекти його діяльності: наукову, педагогічну, літературну. Предметний покажчик, як схему до нього, планувалося помістити

разом з «деревом». На що Марія Андріївна відреагувала так: «...і цілком невмотивованим є незвичне для праць такого типу вилучення із системи допоміжного апарату бібліографії предметного покажчика і розміщення його перед бібліографічним покажчиком як продовження своєрідного, графічно зображеного, «Дерева творчості» А. Содомори. Сам графічний малюнок цього «дерева» міг би попереджати бібліографію вченого, однак предметний покажчик, безумовно, слід повернути на його «законне» місце — у довідковий апарат».

Іншим, неприпустимим «для бібліографічної праці, яка вимагає чітких, сказати б класичних, бібліографічних означень і термінологій», було наше бажання у покажчику Романа Лубківського бібліографічні розділи розпочинати епіграфами авторського характеру. У своїй рецензії М. Вальо підкреслила: «Можна зробити зауваження ... щодо назв розділів «бібліографічної» частини, у яких спочатку фігурує, відповідно підібраний з творів і статей Романа Мар'яновича, епіграф, і тільки після нього — бібліографічний заголовок... Такий «епіграфічний» принцип заголовку підходив би радше для літературознавчого дослідження... У заголовках розділів бібліографічної частини рецензованого покажчика варто залишити лише їх істотну бібліографічну назву, а епіграфи, у крайньому разі, винести понад описи бібліографічних позицій розділу справа у вигляді «мотто»...».

Новітнім підходом до представлення професора Львівського університету ім. І. Франка Нонни Копистянської стало введення до її біобібліографічного довідника «Покажчика видань з дарчими написами у бібліотеці вченої». У первісному варіанті цей «Покажчик» входив в основну частину біобібліографії. У своїй рецензії М. Вальо порадила «...список видань з дарчими написами в бібліотеці Н. Копистянської... необхідно винести окремим додатком на її кінець».

І як тут можна було не прислухатися до фахових зауважень і цінних порад компетентного та ґрунтованого бібліографа?!

З повагою і теплотою згадую також співучасть і розуміння Марії Андріївни, коли я залишала роботу в Іноземній книгозбірні у 2001 р. Врешті її вагоме слово на підтримку мого рішення перейти до ЛНБ ім. В. Стефаника. Уміючи вислухати, вона вміла підтримати тактовно і ненав'язливо.

Приємність і доброзичливість від першої зустрічі так і залишилися у наших стосунках. Щоразу, коли ми зустрічалися, Марія Андріївна не забувала поцікавитися моєю роботою і запитувала не просто для годиться. При коротких зустрічах чи довших розмовах завжди розходилися з відчуттям та бажанням продовжити розмову у майбутньому.

Вінцем нашої співпраці став відгук, який Марія Андріївна зробила в березні 2010 р. на автореферат дисертації про книгозбірню львівського «Студіону» [19]. Відзначаючи унікальність фонду однієї з найбільших і найбагатших наукових бібліотек Галичини міжвоєнного періоду, створеної з ініціативи та коштом Андрея Шептицького, «його міжнаціональний і міжнародний науково-культурологічний характер», зверталася увага на особливо цінну її складову — збірку засновника сучасної візантиністики Карла Крумбахера. В подальшому рекомендації науковців, серед яких і Марії Андріївни, стали поштовхом до вивчення історії придбання галицьким Митрополитом бібліотеки німецького візантиніста; виявлення її примірників у фонді ЛННБ України ім. В. Стефаника. Але, на жаль, результатами дослідження я вже поділитися з нею не встигла [17].

Тоді ж за порадою та сприяння Марії Андріївни примірник автореферату разом з листом був надісланий проф. Варшавського університету Марії Шептицькій — онуці рідного брата Владики Андрея — Леона Шептицького.

Особливо закарбувалися в пам'яті останні розмови з Марією Андріївною: вона ділилася планами щодо збірника, присвяченого Ірині Вільде, який мав включати не лише біобібліографічний покажчик, а й епістолярні матеріали та спогади про письменницю; дуже раділа, що, нарешті, змогла до нього повернутися; цікавилася моєю роботою над біобібліографією Андрія Содомори, друге доповнене видання якої я тоді готувала [2]; переконливо радила не відтягувати з укладанням бібліографічної персоналії українського журналіста Олександра Кривенка; благословила на продовження досліджень, пов'язаних з Митрополитом Андреем Шептицьким...

Марія Андріївна Вальо була і залишиться для мене не лише відомим літературознавцем і досвідченим бібліографом, а й одним із учителів, якій великою мірою я завдячую своїм становленням як бібліографа, своїми науковими здобутками. На щастя, я встигла це їй сказати. Даруючи автореферат, написала: «З вдячністю за те, що з Вашої легкої руки розпочався мій шлях у науку...».

1. Андрій Содомора : біобібліогр. довідник / Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. держ. обл. універс. наук. б-ка, Від. л-ри інозем. мовами ; [упоряд. *Маргарита Кривенко* ; рецензент *Марія Вальо*]. — Львів, 2000. — 92 с., іл. — (Науковці Львівщини).
2. Андрій Содомора : біобібліогр. покажчик / М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Наук. б-ка ; [уклад. *Маргарита Кривенко* ; редкол.: *Василь Кметь (голова), Людмила Панів, Олександр Седляр*]. — Львів : ТзОВ «Растр-7», [2015]. — 352 с., іл., портр. — (Українська біобібліографія. Нова серія ; чис. 31: Біобібліографія вчених університету).
3. *Бичкова Л.* «У жовтні відзначалося 50-ліття заснування відділу літератури іноземних мов Львівської державної обласної бібліотеки...» : [інформація] / *Людмила Бичкова* // *Армія України (Львів)*. — 1997. — 20 листоп. (№ 217). — С. 6.
4. *Вальо М.* Українка в сорабістичній бібліографії / *Марія Вальо* // *Питання сорабістики : [зб. наук. праць]* / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т славістики, Сербський ін-т у Будишині ; під ред.: *В. Моторного та Д. Шольце*. — Львів, 2000. — С. 215-219.
5. *Дочинець М.* Многі літа, благі літа : заповіді 104-річного карпатського мудреця — як жити довго в здоров'ї, щасті, радості / *Мирослав Дочинець*. — Вид. 25-те, найповніша версія. — Мукачево : Карпат. вежа, 2011. — 143 с.
6. *Іван Лозинський (1927–1992)* : бібліогр. покажчик / Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. держ. обл. універс. наук. б-ка, Від. л-ри інозем. мовами ; [упоряд. *М. Кривенко*]. — Львів, 1997. — 67, [1] с. — (Науковці Львівщини).
7. *Кононенко В. О.* Лозинський Іван Миколайович / *В. О. Кононенко* // *Українські бібліографи : Біографічні відомості ; Професійна діяльність ; Бібліографія*. — Київ, 2010. — Вип. 2. — С. 14-15.
8. *Кривенко М.* Іван Лозинський — дослідник наукової спадщини Іларіона Свенціцького / *Маргарита Кривенко* // *Мова, література, музеєзнавство у науковій спадщині І. Свенціцького : зб. наук. праць*. — Львів, 2004. — С. 122-128.
9. *Кривенко М.* Копистянська (Безюк-Савчук) Нонна Хомівна / *М. Кривенко* // *Українська журналістика в іменах : матеріали до енцикл. словника / за ред. М. М. Романюка*. — Львів, 1999. — Вип. 6. — С. 143-146.
10. *Кривенко М.* Лозинський Іван / *Маргарита Кривенко* // *Енциклопедія Львова*. — Львів, 2012. — Т. 4 : Л–М. — С. 189-190.
11. *Кривенко М.* Лозинський Іван Миколайович / *М. Кривенко* // *Українська журналістика в іменах : матеріали до енцикл. словника / за ред. М. М. Романюка*. — Львів, 1998. — Вип. 5. — С. 169-170.

12. *Кривенко М.* Масляк Степан-Юрій Володимирович / *М. Кривенко* // Українська журналістика в іменах : матеріали до енцикл. словника / за ред. *М. М. Романюка*. — Львів, 1998. — Вип. 5. — С. 193-195.
13. *Кривенко М.* Паламарчук Оксана Романівна / *М. Кривенко* // Українська журналістика в іменах : матеріали до енцикл. словника / за ред. *М. М. Романюка*. — Львів, 2002. — Вип. 9. — С. 222-224.
14. *Кривенко М.* Палітра зацікавлень літературознавця Івана Лозинського — «великої душі бойка» / *Маргарита Кривенко* // Вісник Книжкової палати (Київ). — 2002. — № 3. — С. 32-33.
15. *Кривенко М.* Світ Лозинського: презентація бібліографічного покажчика «Іван Лозинський (1927–1992)» / *Маргарита Кривенко* // Іноземна книга у Львові : матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю заснування Львів. б-ки інозем. л-ри (з 1976 р. від л-ри інозем. мовами ЛДОНУБ) (Львів, 20-21 жовт. 1997 р.). — Львів, 1998. — С. 116-121.
16. *Кривенко М.* Славістичні дослідження Івана Лозинського / *Маргарита Кривенко* // Проблеми слов'язнознавства : зб. наук. праць. — Львів, 2000. — Вип. 51. — С. 312-316.
17. *Кривенко М.* Слідами бібліотеки Карла Крумбахера у фонді Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника / *Маргарита Кривенко, Олег Файда* // Записки ЛННБ України ім. В. Стефаника : зб. наук. праць. — Львів, 2012. — Вип. 4 (20). — С. 470-502 : іл.
18. *Кривенко М.* Содомора Андрій Олександрович / *М. Кривенко* // Українська журналістика в іменах : матеріали до енцикл. словника / за ред. *М. М. Романюка*. — Львів, 2002. — Вип. 9. — С. 279-280.
19. *Кривенко М. О.* Книгозбірня «Студіону» у Львові (1909–1940): історія, сучасний стан фонду : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / *Кривенко Маргарита Олександрівна* ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2010. — 20 с.
20. *Лазор О.* Зацікавлення лужицькими сербами не згасає : славісти Львівського національного університету імені Івана Франка видали каталог «Сербська Лужиця у Львові», який присвятили 50-річному ювілею Сербського інституту в Будишині / *Оксана Лазор, Олександра Біленька-Свистович* // Каменярь. — 2002. — Лют. (№ 1).
21. *Латтева Л. П.* IX Международный сорабистический семинар во Львове / *Л. П. Латтева* // Славяноведение (Москва). — 2002. — № 4. — С. 131-132.
22. *Лук'яненко О.* Сербська Лужиця у Львові / *Олександра Лук'яненко, Маргарита Кривенко* // Питання сорабістики : [зб. наук. праць] / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т славістики, Сербський ін-т у Будишині ; під ред.: *В. Моторного та Д. Шольце*. — Львів, 2000. — С. 220-227.

23. *Льода Л.* Відділ наукової реставрації та консервації рідкісних видань / *Любов Льода, Леся Дзедзелюк* // Записки ЛННБ України ім. В. Стефаника : зб. наук. праць. — Львів, 2010. — Вип. 2 (18). — С. 315-331.
24. Нонна Копистянська : біобібліогр. покажчик / М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Наук. б-ка ; [уклад. *Маргарита Кривенко* ; рецензенти: *Любомир Сенік, Марія Вальо*]. — Львів, 2004. — 229, [2] с., іл. — (Українська біобібліографія. Нова серія ; чис. 15).
25. Роман Лубківський: У новому часі та просторі : біобібліогр. нарис / Львів. обл. універс. наук. б-ка ; [упоряд. *Маргарита Кривенко* ; рецензент *Марія Вальо*]. — Львів : Ліга-Прес, 2004. — 184 с., іл.
26. Сербська Лужиця у Львові : каталог / Львів. держ. обл. універс. наук. б-ка, Від. л-ри інозем. мовами, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т славістики, Наук. б-ка ; [упоряд. *Маргарита Кривенко*]. — Львів, 2001. — 132, [1] с. — (Бібліотечні та приватні колекції Львівщини).
27. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті : у 5 т. — Київ : Наук. думка, 1991. — Т. 4 : Літератури країн Центральної і Південно-Східної Європи на Україні : матеріали до бібліографії (початок XIX ст. — 1980 р.) / редкол. тому: *Ю. Л. Булаховська* (відп. ред.), *М. А. Вальо, Л. І. Гольденберг* (ред.-бібліограф), *В. А. Москаленко* (відп. секретар). — 499, [2] с.
28. *Mudra Jiří.* Serbska Łužica we Lwowje / *Jiří Mudra* // *Česko-lužický věstník* (Praha). — 2001. — Číslo 7/8. — S. 52. — Рец. на кн.: Сербська Лужиця у Львові : каталог / Львів. держ. обл. універс. наук. б-ка, Від. л-ри інозем. мовами, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т славістики, Наук. б-ка ; [упоряд. *Маргарита Кривенко*]. — Львів, 2001. — 132, [1] с. — (Бібліотечні та приватні колекції Львівщини).
29. *Völkel M.* Njewšedny katalog / *M. Völkel* // *Rozhľad : Serbski kulturny časopis* (Budyšin). — 2003. — N 1. — S. 19-20. — Рец. на кн.: Сербська Лужиця у Львові : каталог / Львів. держ. обл. універс. наук. б-ка, Від. л-ри інозем. мовами, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т славістики, Наук. б-ка ; [упоряд. *Маргарита Кривенко*]. — Львів, 2001. — 132, [1] с. — (Бібліотечні та приватні колекції Львівщини).